

Kivonatok Johannes Gerloff könyvéből, ÁTOK ALATT ÉS KRISZTUSTÓL ELSZAKÍTVÁ:

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	5
I. fejezet: »Isten hatalma a megmentésre«.....	6
II. fejezet: »Átok alatt és Krisztustól elszakítva«.....	13
III. fejezet: »Akik izraeliták...«.....	22
1. A gyermekség.....	25
2. A dicsőség.....	26
3. A szövetségek.....	27
a) Isten szövetsége Ábrahámval.....	28
b) Isten szövetségekötése Izraellel a Sínai hegyen.....	28
c) A Sabbat szövetség.....	29
d) Isten szövetsége Fineással.....	29
e) Isten szövetsége Dáviddal.....	29
f) Az új szövetség.....	29
4. A törvényadás.....	30
5. Az istentisztelet.....	32
6. Az ígéretek.....	32
7. Az atyák.....	33
8. A Messiás származása.....	35
IV. fejezet: »Ember, ki vagy te?«.....	37
1. Izsák és Izmáel.....	38
2. Jákob és Ézsau.....	39
3. A fáraó életének értelme.....	43
4. A nemzsidók elhívása.....	45
5. A nemzsidók előnyben részesítése.....	47
V. fejezet: »Ebben nincs különbség«.....	51
VI. fejezet: »Az örömhírhozó lábai«.....	65
1. Egy jó üzenet.....	70
2. A vigasztalás üzenete.....	71
3. Egy üzenet – minden látszat ellenére.....	72
4. Az ősrégi üzenet.....	73
4 —	
VII. fejezet: »Azért, hogy maga Izrael féltékenységre ingerlődjön«.....	75
1. Hitelesnek lenni.....	81
2. Beismerni a bűnöket.....	82
3. Megmaradni az Ige mellett.....	85
4. Az irgalmas szamaritánus.....	90
VIII. fejezet: »A kábultság szelleme«.....	93
1. »Én is izraelita vagyok«.....	95
2. »Hétezer férfi, aki nem hajtott térdet«.....	99
3. »A kábultság szelleme«.....	102
IX. fejezet: »Élet a halálból«.....	116
X. fejezet: »Övé a dicsőség mindörökké«.....	144
Felhasznált irodalom.....	150
Index.....	152
Kulcsfogalmak.....	155

Kivonatok:

A Rómaiakhoz írt levél központjában helyezkedik el a 9-11 fejezet. Isten e világgal való üdvtervének központjában Izrael áll. Ennek ellenére a zsidó nép máig a perifériára szorul a keresztyéngondolkodásban. A legtöbb gyülekezetben csupán »Izrael rajongók« azok, akik ezzel foglalkoznak. »Izrael« témája a keresztyén teológia »kuriózumaihoz« tartozik. A számadás egy intellektuális kihívást jelent. Pál nemcsak ateológiai elitnek írta levelét. Kifejezetten »a Rómában lakó -összes szeretteihez« (Róm 1,7) fordul. Ezért feladatunk az, hogy elmagyarázzuk, miért szeretjük Izraelt. A Biblia alapján kell igazolnunk, miért játszik a bennünk lévő reménység tekintetében olyan központi szerepet Izrael.

A Római levél első nyolc fejezetében az egyén megmentésére összpontosít Pál. Ezzel a misszionáriusi lelkületűek és az evangélisták ügyét képviseli. A mai egyházpolitikai helyzetbe átültetve az ember általánosítva így fogalmazhatna, hogy az »evangéliumhívők« ügyét hozza szóba. A középpontban Jézus Krisztus megváltói műve áll. A Róma 12-16 a gyülekezet kérdésével foglalkozik, az egyes tagok egymáshoz való viszonyával, de a hívők helyzetével is a társadalomban. Pál gyülekezetépítőként úgy beszél, mint egy lelki gondozó. Némi humorral fogalmazhatunk úgy, hogy itt a »rajongók« ügye kerül elő. A középpontban a Szent Szellem általi élet áll.

A Róm 9-11-ben magyarázza Pál

- saját viszonyát Izraelhez;
- Izrael lényegét és jelentőségét;
- Isten viszonyát a világhoz és Izraelhez;
- a népek keresztyén Gyülekezetének viszonyát a zsidó néphez;
- Izrael jelentőségét a nemzetek világának teljességére nézve és • Izrael jövőjét.

Mi hiányzik akkor, ha kizárólag a személyes megváltás kérdésére és a gyülekezetépítésre összpontosítunk társadalmunkban? Mi vész el, ha az Izrael kérdését mellőzzük? Minden vallás kínál megoldást az egyéni bűn, mulasztás problémájára és kielégítő választ keres a személyes kiteljesedés utáni vágyakozás kérdésére. Minden út, amely üdvösséget ígér, mutat valamiféle lehetőséget az Istennel való megbékélésre, és úgy véli, meg tudja teremteni az emberek közti harmóniát, és erkölcsi kódexet állít fel. Minden vallási rendszer azon fáradozik, hogy értelmet adjon az emberi létnek és a világ létezésének. Ezekre nézve semmi különös nem ajánl Pál a Róma 1-8-ban és a 12-16-ban. A Róma 9-11 fejtegetései tekintetében azonban szembesülünk azzal az alapvető különbséggel, amely minden vallásos igyekezet és a bibliai kinyilatkoztatás között van.

Az emberiség minden vallásos törekvésével ellentétben a Biblia arról tesz tanúságot, hogy minden lét kezdete Istennél van, és hogy ez a világ megint Hozzá tér vissza: »Ki hozta létre kezdettől fogva a nemzedékeket? Én, az ÚR, vagyok az első, és én mindvégig ugyanaz vagyok« (Ézs 41,4). Teremtőként Ő a kezdet, és az idők végén minden bizonnyal Előtte mint legfelsőbb Bíró előtt fog felelni az emberiség. A teremtés és az újjáteremtés közötti időben Isten írja a történelmet és kinyilatkoztatja magát mint Ábrahám, Izsák és Jákob Istene, mint az atyák Istene, Izrael Istene. Isten e világgal elhatárolt történelmében Izrael az aranyászal. Izrael léte »bizonyítja« a Biblia lineáris világképét. Izrael szétzúzza az emberiség vallási, filozófiai és tudományos körforgáselméleteit, nem azért, mintha a zsidók jobbakk lennének, mint az emberiség többi része, hanem mert e világ Teremtője kiválasztotta ezt a népet és soha nem engedi el őket.

Aki a Római levél három része közül egyet háttérbe szorít, vagy teljesen semmibe vesz, az végső fokon szellemi elkorcsosulásához vezet.

Mózesztől Pálig többen hordozták szívükben ezt a szeretetet és fejezték is ki. Ézsaiás – hasonlóan Mózeshez, Jézushoz és Pálhoz – ahelyett, hogy elhatárolódott volna a nép bűneitől, azonosult Izraellel. Mint Sámuel és Jeremiás, ő is Isten színe előtt viseli a terhet, amit népe bűnei miatt magára vont: »úgy jártunk volna mint Sodoma, Gomorához volnánk hasonlók« (Ézs 1,9). Ez a szeretet, amely Jézus szelleméből fakad, alapfeltétele minden Izraelről szóló beszédnek és gondolatnak. Ez a szeretet, amely feltétel nélkül odaadja magát – a saját, örökre elveszett létének árán is, az egyetlen legitim alapja bármilyen Izraelről szóló teológiának, mert csak ez a szeretet felel meg Isten szívének. E nélkül a szeretet nélkül minden prófétai ismeret, minden hit, minden odaszánás »a jó ügyéért«, semmit sem ér Isten szemében (1Kor 13). Csak ezen az alapon hozhat olyan gyümölcsöt a zsidó néppel való kapcsolat, amely Mennyei Atyánk szemében maradandó.

És ha az egész világ – időnként kifejezetten az Újszövetségre hivatkozva – »kicsinyhitűnek«, »képmutatónak«, »vipera fajtáinak«, »hitetlen«, »hitszegő«, »elfajult«, »gonosz nemzetségnek« nevezi a modern Izraelt, amely az »ördög atyjától való«, vagy még Sátánnak is¹², akkor számomra a fent idézett bibliai részekből egy további megfigyelés válik érvényessé: Jeremiásnak minden oka meglett volna arra, hogy a népét valódi állapota láttán »paráznának«, »szajhának« nevezze. Mégis »szűznek« (Jer 14,17) hívja, Isten eredeti elképzeléseinek megfelelően és az »ajándékoknak és elhívásoknak« megfelelően, amelyeket Isten nem bánhat meg (Róm 11,29).

Nem utolsó sorban azért, hogy a zsidó nép a hébert, a próféták nyelvét életben tartotta, közvetlenebb és élőbb hozzáférése van Isten ígéjéhez. Fel kell tennünk magunknak a kérdést, hogy a Szentírás magyarázatára nézve nem adatott-e valami a zsidó népek, amit nemzsidókként tanulhatnánk tőlük?

Ha a Tóra magyarázata Izraelnek adatott, akkor – pogány népekből származó hívőkként – jól járunk, ha a fügefá alá ülünk (vö. János 1,48) – amely tulajdonképpen a Bibliában a zsidó nép szimbóluma, és ha zsidó barátainkat érdeklődve meghallgatjuk, de semmi esetre sem azért, hogy mindent jobban tudva és önféjűsködve »föjljük kerekedjünk«. Keresztyén teológiai értelmezésünk ez irányú kritikai felülvizsgálata segíthetne ebben. Végül pedig: a még előttünk álló jövőre nézve is megmondhatott, hogy a Sionról jön a tanítás, és az Úr Igéje Jeruzsálemből (Ézs 2,3).

Megfigyelésem szerint ma a legtöbb keresztyén bibliaolvasó gyakorlatilag mindezen ígéreteket kétségek nélkül – szó szerint vagy átvitt értelemben – saját magára vonatkoztatja. Legjobb esetben másodlagosan merül fel bennük a kérdés: talán ezekből valami még Izraelre is érvényes, amely a mai napig elutasítja a Messiás Jézust? Pál itt, Izrael teológiájának megalapozásakor pont fordítva jár el. Mindenekelőtt megállapítja, hogy ezek »az ígéetek« az »izraelitáké«, anélkül, hogy az ígéreteket közelebbről meghatározná vagy beszűkítené. Ezzel szemben az efezusi keresztyéneket arra emlékezteti, hogy ők csak »másodlagosan«, Jézus Krisztuson keresztül váltak Izrael gazdagságának résztulajdonosaiivá: »Emlékezzetek tehát arra, hogy ti egykor pogányok voltatok, úgynevezett körülmetéletlenek... ti abban az időben Krisztus nélkül éltetek... mint az ígélet szövetségén kívül álló idegenek« (Ef 2,11-12c).

Az izraeliták léte és a világ Teremtőjétől nekik ajándékozott kiváltságok érvényessége bizonyítja, hogy a Biblia az élő Isten saját magáról adott kinyilatkoztatása, és ez alapvetően megkülönbözteti a bibliai hitet minden más vallástól, szellemi élményektől és megváltás teóriáktól. Az »izraeliták léteznek« – ők az élő Isten konkrét, kézzelfogható lábnyomai szemünk előtt.

Jézus Krisztus nem választható el zsidó háttérétől. Isten egy kétezer éves időszakot adott, ami alatt kulturális, nemzeti és szellemi környezetet teremtett, amibe engedte eljönni Fiát. Itt nem pusztán a történelmi, kulturális környezetről van szó, amelyből kiindulva az antik bibliai szövegek jobban megérthetők. Nem pusztán csak a messiási próféciákról, amelyek a történelemben konkrétan beteljesedtek. A zsidó nép kiváltságainak e felsorolása végén magáról a Messiásról van szó, zsidó mívoltáról, a Messiás Jézus identitásáról. Krisztus biológiai származása és történelmi »eljövetele« a zsidóságból teológiai szempontból nem jelentéktelen. Ha valaki egy más kultúrkör számára elfogadható Megváltót akar teremteni, és emiatt Jézust kivetkőzteti zsidóságából, akkor fennáll az a veszély, hogy a saját mércék és elképzelések szerint összetákol egy istent és így végül a bálványimádás bűnébe esik. Aki tudatosan búcsút mond Izraelnek, az legyen tudatában annak, hogy akaratlanul elveszítheti magát a Messiást is, és ezzel az egyetlen utat az Atyához. Mert Pál »test szerinti rokonaitól, akik izraeliták«, származik – nem utolsó sorban – Krisztus is, »test szerint«. Ez nem véletlen! »Az, hogy Jézus születése szerint zsidó, a nemzetekből származó hívőket maradandóan összeköti Isten népének történelmével«

Isten a nemzsidó embereket »népemnek« nevezheti – akkor is, ha ez azt jelentené, hogy csak egy maradék menekül meg Izraelből, mert végső soron nem az emberek megmentése vagy jóléte lényeges, hanem az élő Isten szentsége, dicsősége és tisztelete. Nem »az emberi jogok« jelentik a mindent eldöntő mércét, hanem »Isten joga«. Nem az emberek érzelmei, tapasztalatai, véleményei vagy ítéletei döntenek, hanem hogy az Úr véghezviszi Igéjét a földön.

Mit mondjunk tehát? Azt, hogy a nemzsidók, akik nem törekedtek az igazságra, megragadták az igazságot, mégpedig azt az igazságot, amely hitből van; Izrael viszont, amely kereste az igazság törvényét, nem jutott el a törvény szerinti igazságra (Róm 9,30-31).

Luther Márton úgy fordította ezt, hogy »Izrael a törvény igazságosságát...nem érte el« – ellentétben a nemzsidókkal, akik elnyerték a hitből való igazságosságát. Ebből azt vezették le: Izrael helyett a nemzsidók igazultak meg és Isten új népként őket választotta ki. De itt pont az ellenkezője hangzik el!

Azonban e fejezet fő kijelentése: Isten döntéseiben nincs ránk, emberekre utalva, hanem mi függünk Tőle minden tekintetben. A Teremtő nem tartozik nekünk, teremtményeinek sem magyarázattal, sem számadással azokért a döntéseikért, amikkel kiválaszt, megigazít, vagy éppen elvet – ez olyan tény, amellyel újra és újra szembekerülünk, ha Izrael történelmével, természetével, rendeltetésével és jövőjével foglalkozunk.

A rabbinikus teológiát a mai napig áthatja az a tudat, hogy az önmegváltásra irányuló bármilyen törekvés ellentmond az élő Isten eredeti, Önmagáról adott kinyilatkoztatásának. A reggeli imádság végén minden ortodox zsidó naponta megvallja: »Senki sincs olyan, mint a mi Istenünk, mint a mi Urunk, mint a mi Királyunk, mint a mi Megváltónk.«

Pál a nemzsidókhöz beszél a zsidó népnek szóló igehirdetésről. Megfigyelésem szerint a Róma 10,14-21 az egyetlen szakasz a Szentírásban, amely a nemzsidóknak szól, és amelyben arról van szó, hogyan hirdessék az evangéliumot Izraelnek. Ezért ennek a résznek kulcsszerepe van annak a kérdésnek megválaszolásában, hogy nekünk, nemzetekből származó keresztyén gyülekezeteknek van-e igehirdetésre szóló megbízatásunk a zsidó nép felé, és adott esetben ez hogyan történjen.

»Vigasztaljátok, vigasztaljátok népemet«, így szól Istenetek! »Szóljatok Jeruzsálem szívéhez, és hirdessétek néki, hogy vége van szolgátságának, hogy bűne megbocsátott« (Ézs 40,1-2). Aki az Ézsaiás 40. fejezetéből ezeket az szavakat egészen egyszerűen – minden magyarázat vagy értelmezés nélkül – héberül megismétli a mai Izraelben, meg fogja állapítani, hogy példátlanul aktuálisak. Épp a vallásos zsidók döbbennek meg azon, ha egy nemzsidó, egy »pogány« »szívükre beszél«, vigasztalni akarja őket. Legjobb esetben ők olyannak ismerték meg a pogányokat, akik arra próbálják figyelmeztetni őket, hogy Izrael milyen messze eltávolodva él isteni rendeltetésétől. Most azonban olyan »pogányok« jönnek hozzájuk, akik nemcsak a szívükre beszélnek, hanem még arról is szólnak, hogy »a szolgátságuk véget fog érni«.

Míg a pogányok arra hívtak, hogy megtérjenek a »sötétségből világosságra, és Sátán fennhatósága alól Istenhez« (vö. Csel 26,18), addig Izraelnek az ő saját Istenéhez és Atyjához kell visszatérnie. A nemzsidókat a »természetük szerinti vadolajfából« kell kivágni azért, hogy a »természet ellenére a nemes olajfába be legyenek oltva«. Izraelre, »a természetes ágakra« nézve ellenben az az üzenet, hogy a »saját olajfájukba« hagyják magukat beoltani (Róm 11,24). Ez egy alapvető tartalmi különbség a pogánymisszió és a zsidómisszió között.

Tulajdonképpen nem kellene Pált kiegészítenem. Elég lenne egy idézet a Szentírásból. Ennek ellenére röviden utalni szeretnék arra, hogy minél hosszabb ideje foglalkozom rabbinikus irodalommal, annál kevésbé tudok megszabadulni attól a benyomástól, hogy az ortodox zsidók minden olyan »teológiai mozaikdarabot« a kezükben tartanak, amelyek az újszövetségi tanítás szerint szükségesek a megváltáshoz. Ebbe beleértendő a Messiás Jézus személye is.

Az »igehirdetés« kizárólagos feladat kifejezetten azok számára fenntartva, akiket Isten »küldött«. Izrael féltékennyé tétele azonban Jézus Gyülekezete egészének feladata. Nincs olyan keresztyén, aki ne lenne elhívva arra, nem azzal a céllal lenne megváltva, hogy a zsidó népet féltékennyé tegye. Az a kihívás, hogy Izraelt felingereljük, az egyház alapvető megbízatása Izrael felé.

Csak arra lesz féltékeny egy ember, ami más valakinek van – arra aligha, ami valaki lenni szeretne. Ezért lényeges, hogy hitelesek legyünk. Hamis tények vagy vágyálmok színlelése a legjobb esetben nevetésre ingerli a szemlélőt. Egy Izrael felé tett meggyőző bizonyoságtételnél a döntő előfeltétel az, hogy a megvallás hiteles legyen és összhangban legyen a beszéd és az élet.

Ha megpróbáljuk Izraelnek bebizonyítani, mennyire értelmese, belátóak és bölcssek vagyunk, megfosztjuk őket a meglepetés lehetőségétől. Mert Isten azokon keresztül szeretné meglepni őket, akik Őt nem keresték. Ha lendületes teológiai eszmefuttatásokkal próbáljuk bizonyítani, hogy *mi* vagyunk a »választott nemzetiség, királyi papság, szent nemzet, megtartásra való nép« (1Pt 2,9), megfosztjuk Izraelt annak lehetőségétől, hogy féltékennyé váljon arra, hogy »milyen nagy a pogányok között eme titok dicsőségének gazdagsága, az tudniillik, hogy a Messiás ti köztetek [a pogány népek között] van, a dicsőségnek ama reménysége«. Azaz ott a Messiás, ahol tulajdonképpen nem szabadna lennie, tudniillik a nemzsidók között (Kol 1,27).

Az izraelitáké a gyermekség (Róm 9,4). Nagyon kifinomult érzékük van arra, mi jön valóban az Atyától. A zsidó népnél minden »missziós taktika«, minden »baráti evangélizáció«, minden kerülő út szociális munkán vagy szeretetszolgálaton keresztül elhibázott. Nyíltan ki kell terítenünk a lapjainkat az asztalra, megmondanunk, mi motivál minket, mit gondolunk. Nincs rejtegetnivalónk. Mert a zsidó néppel szemben nem teológiai szaktudásra, hanem alázatra, nem briliáns intellektusra, hanem tiszta szívre van szükség. Nem az a lényeges, minek tűnünk teológiai látásunkkal vagy biblikus igényeinkkel, hanem az, kik vagyunk Messiás Jესuában.

Sok keresztyén a zsidó nép előtt elhatárolja magát a keresztyénség bűneitől. Az »újjászületett keresztyének« szemszögéből az antiszemitizmus keresztyén képviselői csak »látszatkeresztyének « voltak. A protestánsok azt hangsúlyozzák, hogy a keresztes lovagok és az inkvizítorok »katolikusok« voltak. A katolikus egyházfő izraeli látogatása során csak egyháza egyes tagjainak vétkeit ismerte be a zsidó nép előtt. Azok, akik arra panaszkodnak hogy a zsidó népnek nincs bűntudata, mesterinek bizonyulnak abban, hogy saját magukat kivonják az alól a felelősség alól, amely saját bűneik és vétkeik miatt terheli őket.

A hitelességhez hozzátartozik, hogy úgy lépünk fel, hogy tudjuk, honnan jövünk és hová tartozunk. Nem vagyunk szavahihetők, amíg azt keressük, hogyan kerüljük ki azt a tényt, hogy a zsidó népnek senki más nevében sem okoztak annyi nyomorúságot, mint a názáreti Jézus nevében.

Ortodox barátaim számára nem könnyű, hogy német és keresztyén vagyok. Izraelben egymás mellett élünk. Héberül beszélünk egymással. A gyerekeink együtt nőnek fel, és ugyanabba az iskolába járnak. Jól megértjük egymást. Dolgozunk egymással, és néha ugyanaz a cél lebeg a szemünk előtt. Ezért egyikük azt feltételezi, hogy volt egy »zsidó nagymamám« a múltban, a másíku úgy véli, hogy hamarosan betérként, a zsidó nép tagjaként köszönhet majd. Elképzelhetetlennek tűnik számukra egy szoros barátság »egy igazi némettel«, aki »hitvalló keresztyén«. A kétezer éves keresztyénség bebizonyította, hogy Jézus nem lehet Izrael Messiása. De éppen ebben van a kihívás és a lehetőség – egészen szorosan egymás mellett!

A holokauszt emléknapijának előestéjén kapok egy telefonhívást a legidősebb fiunk osztályfőnöknőjétől. A következő nap beszélnie kell elsőosztályosainak arról, hogy mit tettek a németek népével fél évszázaddal ezelőtt. De ott ül egy német fiú a diákjai között, egy fiú, akit nagyon szeret. »Hogy tudtok megbirkózni ezzel a múlttal?«, kérdezi tőlem tehetetlenül. Be kell vallanom neki, hogy nem tudok megbirkózni vele és azt sem tudom, hogyan kellene szembenéznem ezzel. Ennek ellenére szabadságom van abban, hogy népem múltjával szembenézzek, és gyermekeimmel is megosszam ezt a terhet. Miért? Mert kétezer éve egy zsidó »rabbi« nemcsak személyes bűneimmel, hanem Amálek bűnével is megbirkózott.

Ekkor lesz hirtelen világos, hogy mennyire messze vannak a kollektív bűnről szóló vitáink Mózes, Jeremiás, Pál és Jézus hozzáállásától. Egészen nyilvánvaló, hogy Jeremiás szíve nem volt részes abban, hogy népe megfeledezett Istenről. Ennek ellenére nem tud hűvösen elhatárolódní tőlük. A próféta semmi esetre sem nyilvánítja magát igaznak, hanem megvallja Istene előtt: »Ha bűneink ellenünk szólnak is, a te nevedre tekintettel bánj velünk, Uram! Mert számtalanszor elpártoltunk, vétkeztünk ellened!« (Jer 14,7).

Ha »féltékenységre akarjuk ingerelni« Izraelt, akkor mindenekelőtt magunknak kell bevallunk, hogy Jézus nemzetekből jövő Gyülekezetének értelmén »lepel« van a Biblia olvasásánál (Ézs 25,7). Elferdítettük az Írást! Mérlegre kell tennünk saját teológiánkat, meggyökeresedett »biblikus látásainkat«, egyházi hitvallásainkat és dogmatikánkat, viszonyunkat Isten Igéjéhez. Itt nem az »evangélium kontextualizációjáról« van szó a zsidó népre vonatkozólag, nem arról, hogy a »keresztyén üzenetet« a zsidó kultúrához igazítsuk, hanem a mi igaz voltunkról. *Nekünk* kell megtérnünk és felfedeznünk újra Isten ősi Igéjét – *nekünk magunknak!*

A vallásos zsidók számára hihetetlen, ha nemzsidók az ő Istenük Igéjét annyira komolyan veszik, hogy a zsidó nép visszatérését országába a próféciák beteljesedéseként látják. Legkésőbb azóta, hogy több, mint egy millió zsidó visszatért az egykori Szovjetunióból, »észak földjéről«, az emberek már nemcsak arról az Úrról beszélnek, »aki fölhozta Izrael fiait Egyiptom földjéről«, hanem arról az Istenről, »aki fölhozta Izraelt észak földjéről« – pontosan úgy, ahogy Jeremiás próféta előre megjövendölte (Jer 16,14-15; 23,7-8). Különösen Ézsaiás beszél arról, hogy a nemzsidók lényeges szerepet játszanak majd Izrael visszatérésénél és az ígéret földjének felépítésénél.